

Shimon Iakerson

Catalogue of Hebrew Incunabula
from the Collection of the Library
of the Jewish Theological Seminary
of America

Volume 1

The Jewish Theological Seminary of America
New York and Jerusalem 2004

©

Copyright 2004, by
The Jewish Theological Seminary of America

Printed in Israel
ISBN 965-456-039-9
Typesetting and Layout: Z. Ben-Zvi Ent.
Jerusalem

In memory of my dearly beloved father,
Mordecai ben Simon Iakerson, ל"ה,
who raised me to love books and to respect people.
Born May 25, 1919 (25 Iyyar 5679) – Died September 19, 2000
(20 Elul 5760)

Table of Contents

Foreword	
Acknowledgments	
Introduction	
On the History of Hebrew Printing	III
On the History of the Collection of the Jewish Theological Seminary	XXXVII
Characteristics of the Collection	XLV
Sorting the Collection according to Subjects and Genres	LX
Structure of the Catalogue	LXVII
The Descriptions – Italy	
Rome	3
Reggio di Calabria	31
Piove di Sacco	35
Mantua	43
Ferrara	61
Bologna	69
Soncino	75
Soncino and Casal Maggiore	114
Naples	173
Brescia	261
Barco	281
No place of printing	285
Hebrew section	389-x

Vol. 2

Spain	
Guadalajara	319
Hijar	355
Zamora	375
Portugal	
Faro	381
Lisbon	387
Leiria	417
Spain or Portugal	435
Turkey	
Constantinople	491
Doubtful Book	497
Bibliographical Abbreviations	507
List of Plates	531
Indexes	
Titles	541
Authors, Commentators and Translators	548
Printers, Craftsmen and their Contemporaries	550
Owners	554
Censors and Censors' Signatures	555
Watermarks	556
Copies Printed on Parchment	557
Places	557
Scholars noted in the Introduction and in the Descriptions	559
Comperative Table to other Catalogues	561
Hebrew section	391–670

Foreword

As part of the Library's program to publish scholarly catalogues of specific collections, it gives me enormous satisfaction to present this comprehensive catalogue of incunabula. This monumental opus fully describes the 127 Hebrew incunabula in the collection – the largest in the world – printed beginning from the 1460s until 1501. After more than 100 years of collecting, and with the early vision of Judge Mayer Sulzberger, the Library of the Jewish Theological Seminary has assembled a collection of Hebrew incunabula that documents both Jewish printing and the historical importance of the Jewish texts. Sulzberger's significant donation in 1903 included 45 incunabula. This was followed by the acquisition of the Elkan Nathan Adler collection in 1923, which included sixty incunabula. The breadth of the collection showcases the unique qualities of Hebrew printing found first in Italy and later in Spain, Portugal and Turkey in the areas of Bible, Talmud, biblical commentaries, *halakhah*, prayer, linguistics, ethics, literature, history, philosophy and science. The introductory essay of this volume, the extensive scholarly entries, the photographs and the indexes bring this comprehensive collection to the scholarly community.

The Library of the Jewish Theological Seminary is the premier research library of Judaica and Hebraica in the Western Hemisphere. Its holdings consist of 375,000 volumes representing all areas of Judaica, Hebraica and related subjects that reflect the geographic diversity of Jewish settlement throughout history. The Library, renowned for its strength in Bible, rabbinics and mysticism, has materials from China, France, Germany, Italy, Persia, Spain and Yemen, among other countries. As the largest repository of Hebrew manuscripts in the Western Hemisphere, the JTS Library serves as a worldwide center for scholarly research. The Library is located in New York with a branch library at the Schocken Institute in Jerusalem, Israel.

The collections consist of items from the tenth to the twenty-first century in a wide variety of formats: manuscripts, printed books, periodicals, archival papers, sound recordings, microfilms, videos, cassettes, CD ROMs, and electronic databases as well as musical scores, photographs, prints, maps, *ketubbot*, *megillot*, slides, greeting cards, postcards, micrographs and broadsides.

Many individuals contributed to the creation of this volume. Our deep gratitude is extended to the author, Dr. Shimon Iakerson, Senior Researcher at the St. Petersburg branch of the Institute of Oriental Studies of the Russian Academy of Sciences. Dr. Iakerson is the preeminent scholar in the field of Hebrew incunabula. Special thanks to Prof. Mayer Rabinowitz, former Librarian at the Library of the Jewish Theological Seminary, for being the initial motivation and inspiration behind this project. Without

Foreword

his vision of creating scholarly catalogues of the vast holdings of the Library's collection this entire project would not have come to fruition. It is my pleasure to express profound thanks to Prof. Shmuel Glick, Director of the Schocken Institute in Jerusalem, who served as managing editor, and to Mr. Israel Hazani, editorial secretary of the Hebrew publications of JTS, at the Schocken Institute, who served as editor. Both contributed greatly to the completion of this project. We are grateful to Dr. Emile Schrijver (Conservator Bibliotheca Rosenthaliana, Amsterdam University Library) for his English translation, and to Ms. Fern Seckbach for her meticulous copyediting.

We are indebted to the Rubloff Residuary Trust for supporting the research and publication of this catalog.

This publication enables the Library to fulfill one of its missions. It is part of a series of scholarly catalogs of specialized collections in the Library that will bring the rich collections at the Library of the Jewish Theological Seminary to the attention of scholars and the general public.

Naomi M. Steinberger

Acting Director

Library of the Jewish Theological Seminary

Acknowledgements

Twenty-six years ago a twelve-page booklet was published in Ann Arbor¹ that has served until today as the catalogue for the Hebrew incunabula collection in the Library of the Jewish Theological Seminary of America (JTSA).² Undoubtedly, this magnificent collection, unparalleled anywhere in the world, has long deserved a serious, comprehensive study, one that would contribute to the history of the book in general and to that of the Hebrew book in particular, and especially to the history of the development of the art of printing in Europe in the fifteenth century. Moreover, this study would have to reflect the physical condition of each item in the collection (whether an entire book, a partial volume, or the smallest remnant), and commemorate those who pored over the books under discussion, collected them, and preserved them for over 500 years, and ultimately, with tremendous common effort, lead to the establishment of this collection. I consider this catalogue now being presented to the reader as a modest contribution towards the start of this basic, systematic research – and in no way its conclusion.

The preparation of this book, through its various stages, which included – in addition to my own work – great effort on the part of others, covered an extended period of eleven years. In my private life, the length of this period can be easily measured: when I began to work on this project in New York, my daughter Dina was a young fourth-grader in a Jerusalem school and my daughter Masha had not yet been born. Today Dina has become a young woman, Israeli in every way, laughing at the Diaspora Hebrew I speak and sending me short letters from far-flung corners of the world such as Thailand and Laos. My daughter Masha is already studying Latin in a gymnasium in St. Petersburg, enjoying my heavy accent in English, and – when she chances to peek at the galley proofs on my desk – sometimes finding spelling mistakes in Hebrew. And my dear father, who was so interested in this work and was so proud of it, is no longer alive...

To describe the collection in the bibliographical detail that I had determined,³ I frequently had to turn to other copies of works held in various libraries around the world⁴ as well as to databases on the Hebrew book – to the Institute of Microfilmed

1. *A reel guide to Hebrew Incunabula from the Library of the Jewish Theological Seminary of America*, Reels 1–20, Ann Arbor, Michigan, University Microfilms International, 1978 [I], pp. 12.
2. Except for more general publications that also include information about the copies in our library (such as *Goff and Offenberg, Census*).
3. For the principles of the description, see the Introduction, pp. LXVII–LXXVII.
4. For details on these institutions, see the Introduction, n. 219.

Acknowledgements

Hebrew Manuscripts and the Hebrew Palaeography Project (both in Jerusalem). To these libraries and institutions, and to their staff, I express my gratitude. But, of course, the bulk of the work was concentrated in the Library of the JTSA; the Library staff was always available to me and I give them my heartfelt appreciation. Above all I must thank the person who was the Librarian for most of the years when I worked there, Prof. Mayer Rabinowitz, and to Ms. Naomi M. Steinberger (today the Acting Director of the Library), and to the curator of the special collections, Rabbi Jerry Schwarzbard. I also wish to thank the Library staff – Dr. Felix Blank, Dr. Margarita Blank, Rabbi Judah Brumer, Ms. Evgeniya Dizenko, Mr. Hector Guzman, Dr. Seth Jerchower (today at the library of the Institute for Jewish Studies at the University of Pennsylvania), Ms. Sharon Liberman Mintz, Rabbi Bezalel Majersdorf, Ms. Elena Milkova, Rabbi Clifford Miller, Mr. Micha Oppenheim, Ms. Nellie Stavisky, Dr. Jay Rovner, Mr. David Wachtel and Ms. Rickie Weiner.

Special thanks are due to my friend Prof. Menachem Schmelzer, Librarian of the JTSA Library from 1966 to 1987, a great, wise scholar and a gentle soul. I consulted with him often during work and at home; in the company of his family I enjoyed many Sabbath evenings during my stay in New York. He even took upon himself the task of reviewing the introduction and most of the descriptions, and he offered informative, helpful comments. I also give special thanks to my long-time friend Prof. Elazar Hurvitz (of Yeshiva University), an expert on the Genizah and a perpetual reader in the Rare Books Reading Room. He was always ready to set aside his own plans and make time for me, and he was of great help, especially in identifying fragments.

I have no doubt that without the assiduous and steadfast effort invested by the staff of the Schocken Institute, Prof. Shmuel Glick and Mr. Israel Hazani, the work would not have become a reality as such handsome, comprehensive volumes; for the beautiful format I would like to also thank Mr. Zvi Ben-Zvi (of Z. Ben-Zvi Hafakot), who contributed significantly from his knowledge and his great experience in the art of printing. I wish to reiterate my appreciation for Mr. Israel Hazani who indefatigably worked with precision, corrected, rewrote and rephrased, all contributing to the betterment of the book.

I would like to thank my friend Dr. Emile G. L. Schrijver of Amsterdam (today Conservator Bibliotheca Rosenthaliana, Amsterdam University Library) who translated the book from Hebrew to English, making important comments that I gratefully accepted as the work progressed. Not to be overlooked are Ms. Fern Seckbach who edited the translation and Mr. Benjamin Richler who provided professional terminology for the English translation.

Over the course of the work I had occasion to speak and consult, in person as well as through correspondence, with many scholars. Among them I extend particular thanks to Prof. Malachi Beit-Arié, Prof. Haggai Ben-Shammai, Dr. Evelyn Cohen, Dr. Abraham David, Prof. Haim Z. Dimitrovsky, Dr. Edna Engel, Mr. Ben-Zion Fishler,

Acknowledgements

Dr. Mordechai Glatzer, Prof. Joseph Hacker, Prof. Tzvi Langermann, Ms. Tamar Leiter, Mr. Jack V. Lunzer, Prof. Aharon Maman, Dr. Daniel Nissim, Dr. A. K. Offenber, Ms. Yael Okun, Ms. Nurit Pasternak, Prof. Jordan S. Penkower, Mr. Angelo Piattelli, Dr. Valery V. Polosin, Mr. Benjamin Richler, Prof. Shalom Sabar, Rabbi Isaak Yudlov and Dr. Yael Zirlin.

I would also like to thank my friends who gave me support during my stays in New York and Jerusalem – always providing a roof over my head and a relaxed atmosphere: the late Dr. Joseph Ostashevsky and his wife Helen and the Alex and Alla Meikson family in New York and Rashel Gedaliova in Jerusalem.

And last, but not least, I would like to express my gratitude to the members of my family: my mother Sfire bat Samuel Israelit, my daughters, Dina and Masha, my stepson Alexander, and especially my wife Elena whose encouragement and faith helped me continue the work on this project and bring it to conclusion.

May they all be blessed.

Shimon Iakerson

Sabbath eve, 22 Tevet 5764 (16 January 2004)

St. Petersburg, Russia

קטלוג האינקונבולים העבריים

מאוסף ספריית בית המדרש לרבנים באמריקה

שמעון יקירסון

קטלוג האינקונבולים העבריים
מאוסף ספריית בית המדרש לרבנים באמריקה

כרך ראשון

בית המדרש לרבנים באמריקה
ניו יורק וירושלים תשס"ד

כל הזכויות שמורות להוצאת בית המדרש לרבנים באמריקה
תשס"ד

Copyright 2004 by
The Jewish Theological Seminary of America

נדפס בישראל
מסת"ב: 9-039-456-965
סדר, עימוד והדפסה: צ. בן־צבי הפקות בע"מ
ירושלים

לזכר אבי היקר מרדכי בן סימון יקירסון ז"ל
שחינכני ברוח אהבת הספרים וכבוד הבריות
נולד בכ"ה באייר תרע"ט – נפטר בכ' באלול תש"ס

תוכן העניינים

	עם הספר
	פתח דבר
	מבוא
ג	לתולדות הדפוס העברי
כח	לתולדות אוסף בית המדרש לרבנים באמריקה
לד	מאפיינים של האוסף
מו	מיון האוסף לפי נושאים ומקצועות
נא	מבנה הקטלוג
	התיאורים – איטליה
3	רומא
39	רג'יו די קלבריה
43	פייבי די שאקו
51	מנטובה
75	פררה
85	בולוניה
91	שונצינו
140	שונצינו וקואל מיורי
211	נאפולי
323	בריסה
345	ברקו
349	חסר מקום דפוס
I-316	החלק האנגלי

כרך שני

	ספרד
393	ואר אלחגארה
435	אישאר
458	סאמורה
	פורטוגל
465	פארה
473	אשכונה
507	לייריאה
529	ספרד או פורטוגל
	תוגרמה
603	קושטא
609	זיהויים מסופקים
619	קינזורים ביבליוגרפיים
	מפתחות
643	מפתח שמות הספרים
648	מפתח שמות המחברים, המפרשים והמתרגמים
649	מפתח שמות המדפיסים, המשתתפים במלאכה ובני תקופתם
652	מפתח שמות הבעלים
655	מפתח שמות הצנזורים וסימני הצנזורה
655	מפתח סימני מים
656	עותקים שהודפסו על קלף
657	מפתח שמות המקומות
658	מפתח שמות החוקרים הנזכרים במבוא ובתיאורים
660	לוח השוואתי לקטלוגים אחרים
568–317	החלק האנגלי

עם הספר

כבוד הוא לי לכתוב דברי פתיחה לקטלוג של האינקונבולים העבריים שבספריית בית המדרש לרבנים באמריקה, שבו 127 פריטים - האוסף הגדול ביותר בעולם של ספרים עבריים שנרפסו החל משנות השישים של המאה החמש עשרה עד שנת 1501 - מתוארים בקטלוג. יותר ממאה שנות איסוף וליקוט, שהחלו בחזונו של השופט מאיר זולצברגר, הביאו לאוסף שלפנינו, שמתועדים בו תולדות הרפוס העברי בראשיתו וחשיבותם ההיסטורית של המקורות היהודיים.

ספריית בית המדרש היא הספרייה הגדולה ביותר במדעי היהדות ובאוספי היודאיקה שבה "בעולם החדש". בספרייה יש כ-375,000 עותקים המתארים את כל התחומים ביהדות, עברית ונושאים רלוונטיים המשקפים את ההיסטוריה המגוונת של היהודים בכל מושבותיהם. הספרייה מפורסמת בתחומי המקרא, הספרות התלמודית והרבנית, והמיסטיקה, ויש בה תעודות ומסמכים מסין, צרפת, גרמניה, איטליה, פרס, ספרד, תימן וארצות אחרות. כמאגר גדול ביותר של כתבי יד בעברית, ספריית בית המדרש היא מרכז עולמי למחקר, שחוקרים מכל רחבי העולם נזקקים לו ונעזרים בו.

האוספים שבספרייה כוללים נושאים מהמאה ה' עד המאה ה"א, בצורות שונות: כתבי יד, ספרים, ארכיונים, שקפים, קלטות וידאו, קלטות שמע, תקליטורים ומסד נתונים אלקטרוני, תמונות, הרפסים, מפות, כתובות, מגילות, גלויות, תצלומים מיקרוגרפים ופוסטרים. פרסום של קטלוגים מאוספים אלה הוא חלק ממדיניות הספרייה.

הרכה אנשים תרמו לספר זה ולכולם תודה - אך כמובן, ראש וראשון הוא המחבר, ד"ר שמעון יקירסון, חוקר בכיר במכון ללימודי מזרח של האקדמיה הרוסית למדעים בשלוחת סנקט פטרבורג, וחוקר דגול בתחום דפוסי העריסה (אינקונבולה) העבריים. תודה מיוחדת גם לפרופ' מאיר רבינוביץ, מנהלה הקודם של ספריית בית המדרש לרבנים, על ה"דחיפה" הראשונה ומקור ההשראה שמאחורי המפעל - ללא חזונו על קטלוגים של נכסים גדולים הגנוזים באוסף הספרייה, המפעל הזה לא היה בא לידי למימוש.

ברצוני להודות גם לפרופ' שמואל גליק, מנהל מכון שוקן בירושלים על "דחיפתו" את המפעל ועל הדאגה לכל פרטיו, ולמר ישראל חזגי, מזכיר המערכת של הפרסומים העבריים של בית המדרש, שערך והתקין את החלק העברי, והביא לרפוס את הספר כולו. אנו מודים לד"ר אמיל שרייבר על התרגום לאנגלית ולגב' פרן זקבר על העריכה הקפדנית של החלק האנגלי.

אנו מודים לקרן רובלוב - The Arthur Rubloff Residuary Trust - על התמיכה במחקר זה ובפרסום הקטלוג.

קטלוג זה, שהוא אחד מהקטלוגים המדעיים של האוספים המתמחים של הספרייה, מאפשר לספרייה למלא אחת ממשימותיה - להביא את דבר האוספים העשירים של ספריית בית המדרש לרבנים באמריקה אל ציבור החוקרים והמתעניינים ברחבי העולם.

נעמי שטיינברגר

מנהלת בפועל של ספריית בית המדרש לרבנים באמריקה

פ ת ה ד ב ר

לפני עשרים ושש שנה יצאה לאור באן-ארבור חוברת בת שנים עשר עמודים,¹ שעד עתה היתה משמשת קטלוג של אוסף דפוסי הערש העבריים בספריית בית המדרש לרבנים באמריקה.² בלי ספק, האוסף המהולל הזה, שאין כמוהו במקומות אחרים בעולם, היה ראוי מזמן למחקר מעמיק ומקיף, מחקר שיתרום לתולדות הספר בכלל ולתולדות הספר העברי בפרט, ובמיוחד ליסודה של מלאכת הדפוס באירופה במאה הט"ו. זאת ועוד, על מחקר זה לשקף את מצבה הפיסי של כל יחידה ויחידה באוסף (ספר, חלק או אפילו חלקיק ממנו), ולהנציח את זכרם של אלה שהגו בספרים הנידונים, אספו אותם ושמרו עליהם למעלה מחמש מאות שנה, ובסופו של דבר, במאמץ משותף ואדיר, הביאו להקמתו של האוסף דידן. הקטלוג המוגש בזה לקורא נחשב בעיני כתרומה צנועה להתחלת המחקר היסודי והשיטתי הזה – וחס וחלילה לא כסיומו.

הכנת הספר, על שלביה השונים, שכללו חוץ מעבודתי גם מאמצים רבים של הזולת, השתרעה על תקופה ארוכה למדי של אחת עשרה שנה. בחיי הפרטיים, אריכות התקופה ניתנת לביטוי פשוט: כשהתחלתי לעבוד במפעל הזה בניו יורק, בתי דינה היתה ילדה קטנה שלמדה בכיתה ד' בבית הספר בירושלים ובתי מאשה טרם נולדה. היום דינה היא בחורה ישראלית לכל דבר, צוחקת על העברית הגלותית שבפי ושולחת לי מדי פעם מכתבים קצרים מקצות תבל הרחוקים כמו תאילנד ולאוס. בתי מאשה כבר לומדת לטינית בגימנסיום בסנקט-פטרבורג, צוחקת על המבטא הכבד שלי באנגלית, וכשהיא מציצה לעתים בגליונות ההגהה שעל שולחני היא מגלה מדי פעם טעויות כתיב בעברית. ואבי יקרי, שכה התעניין בעבודה הזאת והתגאה בה, כבר איננו בין החיים...

כדי לתאר את האוסף בהיקפו הביבליוגרפי שקבעתי³ הוצרכתי לפנות לעתים קרובות גם לעותקים אחרים השמורים בספריות שונות בעולם,⁴ וגם למאגרי מידע על הספר העברי – למכון לתצלומי כתבייד עבריים ולמפעל הפאליאוגרפיה העברית (שניהם בירושלים) – לספריות ומוסדות אלה, ולעובדיהם, אני מביע את תודתי. אך כמוכז, הרוב המכריע של המחקר התרכז בספריית בית המדרש לרבנים עצמה; צוות הספרייה תמיד עמד לימיני ולו נתונה תודתי העמוקה. ראש לכל עלי להודות למנהל הספרייה ברוב שנות עבודתי בה, פרופ' מאיר רבינוביץ, ולגב' נעמי מ' שטיינברגר (היום מנהלת הספרייה בפועל), ולאוצר האוספים המיוחדים הרב זכריה שוורצברד. תודתי נתונה גם לעובדי הספרייה – למר מיכה אופנהיים, לד"ר מרגריטה בלנק, לד"ר פליכס בלנק, לרב יהודה ברומר, למר הקטור גוזמן, לגב' יבגניה דיזינקו, לגב' ריקי ויינר, למר דוד וכטיל, לד"ר סת' ירחובר (היום בספריית המכון למדעי היהדות שעל יד אוניברסיטת פנסלבניה), לגב' שרון ליברמן מינץ, לרב בצלאל מאירסדורף, לגב' הלנה מילקובה, לרב קליפורד מילר, לגב' נלי סטיבסקי ולד"ר ג'יי רובנר.

1. *A reel guide to Hebrew Incunabula from the library of the Jewish Theological Seminary of America*, Reels 1–20, Ann Arbor, Michigan, University Microfilms International, 1978 [1], pp. 12.
2. למעט פרסומים כלליים יותר שכללו גם מידע על העותקים שנמצאים בספרייתנו (כמו גוף ואופנברג, מפקד).
3. על עקרונות התיאור ראו במפורט במבוא, עמ' נא–נט.
4. לפירוט של המוסדות האלה ראו במבוא, הע' 219.

פ ת ח ד ב ר

תורה מיוחדת ברצוני להביע לירידי פרופ' מנחם שמלצר, מנהל ספריית בית המדרש לרבנים משנת 1966 עד שנת 1987, ספרא וחכימא, מלומד גדול ובעל נשמה עדינה. התייעצתי בו רבות בזמן העבודה, ובביתו ובקרב בני משפחתו נהניתי מלילות שבת מרובים בזמן שהותי בניו יורק. אף הוא קיבל על עצמו את הטורח לעבור על המבוא ועל רוב התיאורים והעיר הערות מאלפות. אני מודה במיוחד גם לירידי הוותיק פרופ' אלעזר הורביץ (מישיבהאוניברסיטה), מומחה לגניזה וקורא מתמיד של אולם הקריאה לספרים נדירים. בכל עת היה מוכן לדחות את שלו ולהתפנות למעני, ועזר לי רבות, במיוחד בזיהוי הקטעים.

אין לי ספק שאלמלא השקעה קפדנית ומתמדת של צוות מכוון שוקן, פרופ' שמואל גליק ומר ישראל חזני, הספר לא היה יוצא מן הכוח אל הפועל, לפחות בהידורו הנאה ובהיקפו המלא: על ההידור ברצוני להוסיף ולהודות גם למר צבי בן-צבי (צ. בן צבי הפקות), שתתם הרבה מיריעותיו ומנסיונו הרב במלאכת הספר. ברצוני לחזור ולהודות בנפרד למר ישראל חזני שבלי לאות דייקן, תיקון, שיכתב וניסח, וללא ספק שיפר את הספר.

אני מודה גם לירידי ד"ר אמיל שרייבר מאמשטרדם (היום האוצר של ספריית הרוונטליאנה) שהעתיק את הספר מעברית לאנגלית, ותוך כדי מלאכתו העיר הערות חשובות שקיבלתי בתורה. יבואו על הברכה גם הגברת פרן זקבך שערכה את התרגום, ומר בנימין ריצ'לר שסייע בענייני מינוח מקצועי בתרגום האנגלי.

במשך תקופת העבודה נודמן לי לנהל שיחות ולטקס עצות, גם בכתב גם בעל פה, עם אנשי מדע רבים. ביניהם אני מודה במיוחד לד"ר אדרי אופנברג, לגב' יעל אוקון, לד"ר עדנה אנגל, לפרופ' מלאכי בית-אריה, לפרופ' חגי בן-שמאי, לד"ר מרדכי גלצר, לד"ר אברהם דוד, לפרופ' חיים זלמן דימיטרובסקי, לפרופ' יוסף הקר, לרב יצחק יודלוב, לד"ר אוולין כהן, למר יעקב לונצר, לגברת תמר לייטר, לפרופ' צבי לנגרמן, לפרופ' אהרן ממון, לד"ר דניאל ניסים, למר בן-ציון פישלר, לד"ר ולרי פולוסין, לפרופ' יצחק פנקובר, לגב' נורית פסטרנק, למר אנג'לו פיאטלי, לפרופ' שלום צבר, לד"ר יעל צירלין ולמר בנימין ריצ'לר.

ברצוני להודות גם לחברי שתמכו בי בתקופות שהותי בניו יורק ובירושלים - בכתיבה זכיתי תמיד לקורת הגג ולקורת הרוח: לד"ר יוסף אוסטשבסקי ז"ל ואשתו הלנה, ולמשפחת אלכס ואלה מיקסון בניו יורק, ולרשל גדליוב בירושלים.

ו"אחרונים אחרונים חביבים", רוצה אני להזכיר בתודה את בני משפחתי: מרת אמי סווירע בת שמואל איזראיליט שתחיה, בנותי דינה ומאשה, בנה של אשתי אלכסנדר, ובמיוחד אשתי הלנה, שעידודה ואמונתה עזרו לי גם להמשיך בעבודת מפעל זה וגם להביאו לידי גמר. יבואו כולם על הברכה.

שמעון יקירסון

עש"ק כ"ב בטבת תשס"ד (16 בינואר 2004)

סנקט־פטרבורג, רוסיה